

Ա Ր Ե Ի Մ Ո Ի Տ Ք

ՄԱՉԱԳԱՆԿ ԵՒՐԱԳԱՅԻ ԼՈՒՍԱՌՈՐԱՌԹԵԱՆ.

Ա. Տաշ. Թիւ 20. Հրատարակի ամիսը եւիսաւ անգամ, զորիցսն խառն միասնէ : Գործողաց. — Բաշիկ, Աղոյ Դեպքիցեան, 29, rue de Meuse, 1859 Հոկտեմբեր 24.
— Պոլիս, Աղոյ Ժ. Մեյիկեան. — Էզմիր, Աղոյ Սեփիտեան. — Եդիսսա, Աղոյ Յի. Գաւազեանի Բըքարէ :

ՆԱԽԱՆՁՈՑ ԵՒ ՄՈՒԼ ԿՐՈՆԱԻՈՐ ՄԲ.

No laissez point de dire la vérité,
quand vous sauriez qu'elle est odieuse.

Դատ ազգայինը կը զարմանան, և զրոյ կը յայտնեն մեզ իրենց զարմանքը, որ Արեւմտոսֆի երկրորդ թիւին մէջ նոր ընկերութիւն մը շինուելու միայն խօսելէ ետեւ, մինչեւ այսօր կը լռենք : Մեր լռութիւնը բարի նշան չ'երեւիր ուշիմ հայրենաստերի մը, և մեկնութիւն կը խնդրէ մեզմէ : Օրինաւոր խնդիր, զոր տակաջն անհնարին է կատարել տաւանց վատութեան նոր զործ մը ևս յայտնելու, և մեանապէս իր սիրտին կոկիծ տալու :

Նրբ « խայտառակութիւնը » ներքի շտեղծութիւնը զրկել և մօլորեան հետ կը միայնայ, ու ազգին անունը մէկ ստրկի ընկէն ետեւ, մեր կողմը կը նայի որ կատարածը իր վրայէ Թոմասէ կամ հաւատարմութիւնը խաբէ, ասիկա իրաւունք ունի ստիպել որ ազատութեն խօսուի : « խայտառակութիւնը » հրաւերը յեղունքեր էր մեզմէ որ զոյ և բացիւրեա իր վարմունքը պաշտպանէ : « խայտառակութիւնը » խիտեան կը զարնէ, մեզին տեղ մը կ'ապաւինի, իր հին գիմակի վրայ ուրիշ գիմակ մը կը դնէ, կ'սրդի բոլորովին և լեզուն կ'արձակէ... « ԽԱՅՏԱՌԱԿԱՆՈՅՆ » ընկեր մը գոմեղով..... Կը զոշովէինք որ այսպէս պիտի վարուի, և ժպտելով յառաջմէ կը կրկնէինք այն ատենադանին խօսքը որ կէս դար տաւաջ հաս Ազգային Բեմին վրայ կ'որտար և շունթի պէս երկրորդի ու զիշերատէր կրօնաւորները կը պատմէր : Ազատութիւն կամ ստպանդ չ'ունինք իրեն պէս վարուելու և իր օրինակին հետե-

ւելու այսօր : Մեր կամքն է զմեզ պաշտպանել : Սոսիսք ուրեմն, օրովնեան խօսելու կ'ստիպուինք իրբ Հայերու զրգիւէն :

Մեր յօդուածի մէջ նշանակուած բնկերութեան հեղինակը մենք էինք, և տարիներով առաջ զրաւմիտ հարկէն վարձել ուզելով՝ բանի մը ազգայինմարտաւարկներ էինք որ մեզ միանամ ու ի գործ դնեն մեր հին տեղիքը : Երեսարայեցիներ վայելեան մը որ համագուեցան, և աւելի սշխարքով քան Թէ զգուշութեամբ սկսանք մեր նպատակը յայտնել հրապարակաւ : Մեր անգղաւորութիւնը զէնք տուաւ գծիւսային քառմեան մը : Ով որ մեր յօդուածը տեսեր է կ'ընայ վրայի, որ սեւ արեւոյսներու հասնելի ըլլելու միտքով չ'էինք կրնէր հաւատարմութեան և Միւնեաց ու Համագիւց Ընկերութիւններու բեկորը չ'էինք յորդորել որ ոգի տունու և մեզ միարանի : Ով որ մեր քառմեանը քաղէ մը ուշ դէպք է՝ գիտէ Թէ, մեզի համար, հայրենիքի սէրը պատիւէն չ'ընտելու բաժնուիլ է « խայտառակ » մարդերու յարկ նպատակի մը հասնելու գիտաւորութիւնով : Այս տեսակ մարդերու հետ նսնեւ արհայարիան երեւարու չ'էնք զիտմիր, ինչպէս կ'ըսեն սամկորէն, Թեղ Թէ Հայաստանի այն կողմը որ մեր տկար խելքով յուսաւորութիւն կ'ուզէինք հաստատուել երբ դեռ աշխերու էինք Մեարդեան Վարժարանի մէջ : Եթէ մեր բազմակիս դասընկերներու քով քիչ մը ազգասիրութիւն կայ, պիտի յիշեն զայս և զմեզ արդարացրնեն սեւերեա նախանձու պէս..... « Հայաստանէն դուրս հայերուն լուսաւորութիւն չ'կայ » մեր բերնի սաօրեաց խօսքն էր այն ժամանակ : Այսօր ևս նոյնը կը կրկ-

ներք աւելի համոզումով վասն զի աւելի ուսում առինք և ազգեր տեսանք :

Հայրենիքի սէրը վերագոյն զգայութիւններու կարգը կը դասենք, բայց պատիւը իրեն զոհել (1), ազատութիւնը ոտքի տակ առնուլ անկարելի է մեզ: Հայրենիքի սէրը, ինչպէս ամեն կերպ սէր, երբ անապակ է, պատիւով միայն կը պահուի և կը փառաւորուի: « Սայտառակ » հայրենասիրութեան վրայ վստահութիւն չ'ունինք բնաւ, ու նաև հայրենիքի համար թողէ մը խայտառակ ըլլել յանձն չ'ենք առնուր: Մեր հայութիւնը և մարդութիւնը միասիրտ կ'ապրին և կը շարժին երկրի վրայ...:

Համոզուած էինք (և այս անդրդուելի համոզումն էր որ Արարատեան Ընկերութիւնէն հրաժարել տրուաւ զմեզ, երբ Պ. Գ. Այվազովսքիին և ուրիշ կրօնաւորի մը ներկայութիւնը հոն տեսանք օր մը) թէ՛ կրօնքը աւելորդ, չ'ըսենք նեղութիւն, է մեր դրօշին որ ազատութիւնէն ուրիշ դրօշմ չ'է կրեր երբեք: Համոզուած էինք (և այս համոզումն էր որ, քսան հայու առջև, կը հրաւիրէր, կ'ստիպէր Պ. Յ. Կոճիկեանը, կրօնք՝ չխառնել իր շինելիք ընկերութեան մէջ) թէ ողորմելի ժողովուրդի մը ապառնի վիճակը հաւատքով չպատրաստուիր: Հաւատքը սուրբ աւանդ մ'է որ յատուկ պաշտօն ունի և որ չկրնար քաղաքական ազմուկին գործածուիլ առանց խանգարուելու: Հաւատքը որ կը խանգարուի անբարոյականութիւն կը բերէ, և անբարոյականութիւնը տգէտ ժողովուրդի մը հոգևոր լուծումն կրնայ սեպւիլ այսինքն ազգասիրութեան ներհակ արդիւնք ունի: Խնջ պէտք է, կ'ըսէինք, Հայերը այսպիսի փորձերու մէջ դնել երբ դիւրաւ կրնայ ուրիշ ճամբայ բռնուիլ: Կոճիկեան Պ. Յակոբը մօրութիւն հետ սկսաւ խաղալ, կրօնամոլութիւնը չ'ուզեց լսել, և լսել չ'ուզողէն աւելի խուլ կնայ արդեօք մարդերու մէջ...:

Այս փիլիսոփայական կարծիքով սկսեր էինք մեր միտքը յայտնել, և կը պատրաստուէինք, միշտ մեր վաղեմի համոզումով, Արեւմտոսֆին յետագայ թիւերու մէջ պատմութեան փորձը, փիլիսոփայութեան վիայութիւնը, ազգերու օրինակը Հայերուն առջև դնել, երբ « խայտառակութիւնը » քսութեան դէմքով սպրդեցաւ մեր ընկերներու ետև...: Ո՞վ կը կարծէր որ սևերես կրօնաւոր մը պիտի ելնէ իր շինելիք կամ շինած ընկերութեան (մարդ չգիտէր) պիտի սեպականէ մեր խօսքերը, և հոն հոս բանասիրութիւն պիտի ընէ: Խոհեմութիւն ուզեր էին մեզմէ, խոհեմութիւն ըրինք և անուն կամ մասնաւոր տեղեկութիւն մը չտուինք որպէս զի մեր դիտաւորութիւնը հասկցուի առանց ուրիշ ձեռնարկութեան արգելք ըլլելու: Ո՞վ կը կարծէր որ « խայտառակութիւնը » այս կերպով պիտի իմանայ մեր խոհեմութիւնը: Ո՞վ կը կարծէր որ « խայտառակութեան » կողմէ գովեստ պիտի գայ մեզ և մենք պիտի շնորհաւորուինք իբրև հլու շարագիր ուրիշի կամքին: Անէ խոհեմութիւն չ'ընէինք պիտի բամբասուէինք իբր չազգասէր. խոհեմութիւն ըրինք և քսութիւնը զայն իրեն զէնք սեպեց ու զմեզ վիրաւորելու ելաւ...: Ո՞վ կը կարծէր, ի վերջէ, որ ազգային սէր քարոզելու առնէ, քսութիւնը իր ժանտ շունչով պիտի երևի, ամեն սէր պիտի չորցընէ քանի մը սիրտերու մէջ և նորածին յոյսը պիտի խեղդէ արատաւոր փիլոնի մը ներքև: Մարդ չ'էր կարծէր զայս, ստոյգ է, բայց նախանձը իր հալւմաշ երեսով և որդնահար սիրտով ի գործ կը դնէր և կը կնատարէր լռելեայն...: Իր ըրածէն նուազ քսութիւն մը կը բաւէր երկպառակութիւն ձգել մեր մէջ և զմեզ անմիանալի կերպով բաժնել այն ընկերներէ որք աւելի կամք ունէին քան թէ համոզումն և զորս շատ դիւրին էր խաբել կրօնքի դիմակով կամ ուրիշ սուտ խոստումներով: Այնքան հեռատեսութիւն ունեցան որ քսութիւնը բարեմտութիւն սեպեցին և « խայտառակութեան » կողմը հակելով բանասիրուի մը թևին ներքև մտան: Մեր կուրութիւնը չներեց որ իրենց հետեւինք: Ան-

(1) Soyons prêts à donner pour notre pays les biens et la vie; mais l'honneur est le patrimoine de l'âme, et l'âme on ne la donne qu'à Dieu.

CALDERON.

Հայաստանի: աներակներու համար: Կրնանք ըսել պարծելով թէ մեր պարտաւորութիւնը կատարեցինք ամեն խիղճով: Վերջին փորձ մ'ընելու ելեր էինք զուցէ թեթևապէս այլ ոչ իմաստակօրէն ինչպէս ըսաւ իժաբարոյ ուրացող մը: Չյաջողեցաւ: Եթէ զոհ չ'ենք, զանգտելու ևս կամք չ'ունինք: Կը դառնանք յառանձնութիւն, և կը շարունակենք ծառայել օտարին, որու հացը որքան և աղի ըլլայ, ինչպէս կ'ըսէ Տանթ, զոնէ « խայտառակութեան » մէջ չթափուիր: Հայերուն մէկ մասը քորոտաքիւնը, Պ. Յ. Կռնիկեանը ուրացութիւնը և ուրիշները « խայտառակութիւնը » ընտրեցին ազգը լուսաւորելու համար: Թորոտաքիւնը, ուրացութիւնը և մանաւանդ « խայտառակութիւնը » միահամուռ կ'ստենք վասն զի ազգը կը սիրենք: Պ. Յ. Կռնիկեանը և ուրիշները պիտի զգան օր մը, թէ փտութիւնէն արի ժողովուրդ չծնիր այլ միայն նիհար ժժմունքներ: Ամենէն սինլքոր պետ մը, մէկ քայլով, կրնայ զատոնք ճմլել և իր պետութիւնը հաստատ պահել.....:

Ժամանակէն առաջ իրաւունք ունենալը աններելի յանցանք մ'է (1) և անհնարին էր որ նախատինք չբերէր մեզ: Պատմութիւնը մեզ սովորեցուց թէ ինչ կ'արժէ այն: Իբր թէ ուրացութիւնը և « խայտառակութիւնը » բաւական չ'ըլլային, ահա մեզ նորեկ ընշնամի մը, քաղաքակից մը որ միւսները կը գերազանցէ և որ... ինչպէս ըսենք, մենք ալ չ'ենք զիտեր, որ տեսակ մը Հայերուն երկայն ականջը չլիրաւորուի.....: Տանկերէն առակ մը կը յիշենք, խըռ-խըռ ըջան պորտուսը... բայց եկու նայէ որ վերջը մեր միտքէ ելեր է: Կը լսենք որ Պարոն Պ. Խորասան-ճեանը տանկերէն լաւ զիտէ և կը հրաւիրենք զինքը Սաւալան անուն նորեկուկ զրազէտին ականջէն իւլար զայն ըսել մեր կողմէ: Թոյլ չխսյնի, չկարմրի. ճշմարտութիւն մ'ըսել երբեք « խայտառակութիւն չ'է (2):

Ճշմարիտ « խայտառակութիւնը » տեսակ մը կրօնաւորներու միտիլ և զանոնք զաղտնի պաշտպանելն է ժողովուրդի մէջ որոմն սերմանելով.....:

Ս. Ո.

ՄԵԾ ԱՊՍՏԱՄԲՈՒԹԻՒՆ ՖՐԱՆՍԱՅԻ

ՆԻ Պ. ՄԻՅՆԷԼԵ ԳԻՐԳԸ

Marche ton pas imperceptible, éternelle Providence! — Fais seulement qu'à cause de cette imperceptibilité je ne désespère pas de toi. — Fais que je ne désespère pas de toi, alors même que tes pas me sembleraient se porter en arrière! — Il n'est point vrai que la ligne la plus courte soit toujours la ligne droite. LESSING.

Ֆրանսայի Մէծ Ապստամբութիւնը շատ էրեւելի պատմիչներ ունի որք, կէս դարէ ի վեր, անոր ամեն պարագայները քննելէ և նկարագրելէ չ'են դադրիր: Իր հետեւութիւնները այնչափ մեծ եղան, այնչափ դարմանալի և անազին դէպքեր դուրս տուին որ նաև Թիէրի, Միշլէի, Լուի Պլանի և ուրիշ շատերու անհուն աշխատութիւնէ ետեւ մեծ հմտութիւն և անհնարին զգուշութիւն պէտք է անաչառ դատում մ'ընելու համար: Այս ապստամբութեան վրայ զրուած պատմութիւններու մէջ նշանաւոր է Պ. Միշլէի փոքր գիրքը որ ոչ միայն դուռ ոճ մը և խորին դիտումներ կը գտնուին այլ և ազատութեան սէր մը՝ որ անկեղծութիւն կը բուրէ և որ իր կարծիքէն չ'եղողներուն անգամ համակրութիւն կը գրաւէ:

Ազգայինը կրնան օգուտ քաղել անկէ. ուստի համառօտիւ դայն քննել աւելորդ չթուիր մեզ: Ժամանակը եկաւ որ հայ միտքը քիչ մ'ալ հիւսաւոր գիրքերու մէջ արածի և ուժ առնու: Հերիք եղաւ ուրիշներու տեսիլով մուրացիկ ապրիլ. տունի հացը միայն փոք կը կշտացընէ, կ'ըսեն....:

Պ. Միշլէ իր պատմութիւնը կ'սկսի 1789 թուականէ և կը տանի դայն մինչև 1814, այսինքն Նաբօլէօն Աի անկումը: Ներածութեան մէջ շատ նորք տեսիլներ կան և հայելիի պէս ցոյց կուտան Ապստամբութիւնէն առաջ Ֆրանսայի վիճակը: « Այս խռովութիւնը, կ'ըսէ զգոհ հեղինակը, ոչ միայն քաղաքական պետութիւնը ուրիշ

(1) L'irréparable tort d'avoir trop tôt raison!.....

(2) Rien de ce qui est vrai n'est violent. Jérémie appelle Achab un fumier; il a raison. David appelle Babylone une prostituée;

il a raison. Si Babylone est une prostituée, comment voulez-vous qu'il l'appelle?

P. J. STHAL.

բիշ մ'առաջ կը խրոխտային, կը հեզնէին, կը ծաղրէին տեսանձէ՛ ազգասէր յանդգնութիւնը ինչ զէնք կը շարժէ և ինչպէս կը կռուի պատույ դաշտի վրայ. տեսան զայս և սրտածունդ իրարու երես նայեցան... : Միասկեսու-թիւն մը վրկէլու համար ոտք էլան և Ֆրանսա կոխեցին ու հանրապետութիւն մը կանգնեցին ակամայ : Ալ չխնդացին և իրարու ձեռք տուին որ իրենք ևս չզլորին ազատութեան շարժէն :

Օրէնսդիր Ժողովէն Լուի Քօնկլաւիօնը հաւրուեցաւ 1793 սեպտեմբեր 21ին և Ֆրանսայի Ռազմ և Ռազմա-տորը կործանեց ու տէրութեան սանձը իր կաշմբուն ձեռքը առաւ : Հատորներու կարօտ է մէկը նկարա-գրելու համար թէ ինչ ըրաւ այս ձեռքը : Չորս տարուան մէջ ինչ տարբերութիւն և հեռաւորութիւն առջի կէտէն ուր ազգին պատգամաւորները կը յուսային ազատու-թիւնը Ռազմաւորին հետ պսակել սիրով : Երբէք ապա-տամբութիւնը, Լծէ ինք իրեն ձգուէր, այսքան դժուարութիւն չպիտի առնուր, երբէք այս հսկայաձև քայլով միասկես-տութեան դիակին վրայէն չպիտի անցնէր և երբէք ազատութիւնը չպիտի իյներ այնպիսի մարդերու ձեռք, որք, իր ապաւէնը կամ հայրենիքը վրկէլու համար, օրէնք և իրաւունք մոռցան, արդարութիւն և դատ ոտքի ներքեւ առին : « Այսպէս, կ'ըսէ Պ. Միլնէ, առանց վտարանդութեան (անխնայութեան) որ պատերազմ բերաւ, առանց կղերի օձտումի որ ազմուկ հանեց, հաւանա-կան է որ միասկեսու սահմանադրութիւնը ընդունելու նուիրէր և ապստամբը հանրապետութիւն շինելու չը-խորհէին : » Պ. Միլնէի կարծիքէ ետք և իրեն պէս կը հանտանք որ սակաւաթիւ ազգայիններու մատնութիւնը և օտարին անհեծեթ սպառնալիքը բանը այս աստիճան տարին ու հայրենիքի նուիրական սէրը, զուխները վրդովելով, քաղաքական մոլի եռանդի մէջ ինկաւ և արատուեցաւ : Ժիրօնտի կողմը պաշտպանել, ինչպէս կ'ուզէ, ընէ Պ. Լամարթին թեթեւութեամբ և Մօնթայնի կողմը դատապարտել կամ վտփոխակի, ինչպէս կ'ընէ աշխարհով Պ. Ա. Էսքրիօս, մեղ հնարին չթուիր : Այս-պիսի ժամանակ մը ոչ տեսնուէր է և ոչ պիտի տեսնուէր : Բոկոտն դիմաւորներով Եւրոպայի զումարտակները Ֆրանսայի սահմանէն վաճառել, հայրենիքը վրկէլ ներ-քին և արտաքին թշնամիներու դէմ և դատնք կոր ի զլուս խոնարհել՝ տիտանեան ձեռնարկութիւն մ'է որ մարդուս միտքը կ'ապշեցնէ և դատաւորի մը լեզուն կը կապէ... :

Հոս Պ. Միլնէի խտտութիւնը անընդունելի կ'երեւի շատերուն և իր ուղիղ դատումը կը մոռնայ պարագայ-ներու քննութիւնը որ զղծայապէրձ հովի պէս կը քշէր կը տանէր, չէր թողար բոլորովը նայիլ և անմեղու-թիւնը խնայել յանցանքին քով : « Մենք չափաւոր ենք Լծէ բազմատուրք միւս բոլոր տէրութիւններու հետ » կ'ըսէր Սէն Ժիւստ, և Լծէ այս խօսքը զինքը և իր զլխա-

տորը չ'արդարացնէր զոնէ իրենց սոսկալի վիճակը կը յայտնէ : Թշնամիներու դէնքով, ինքը և միւսները, Թշնամին կ'ուզէին յաղթել : Այս զէնքը ազատութեան չվայէր, կը հաւանինք, բայց Լծէ զայն չգործածէին ու կրնայ ըսել որ Ֆրանսա ամբողջ պիտի մնար... : Յազ-թութիւն գտնելու համար արիւնով արատուեցան, կոյր հարուածներ տուին, ազատասէրները անգամ վիրա-ւորեցին և վերջապէս իրենք ևս վերք ափն և ինկան անյարիր : Սոսկալի հակասութիւն, որ ընտանի կուրներ չտեսնողին անիմանալի է... :

Երբ Ժիրօնտի և Մօնթայնի կողմերը իրարու Լուի նոյն դանակի ներքեւ զլորեցան, Քօնկլաւիօնը հնգապե-տութիւն մը հաստատեց Տիրէքքաւար անունով որ իր իշխանութիւնը սկսաւ 1793ին : Պ. Միլնէ լաւ կը նկա-րագրէ տխուր շփոթը ուր կը գտնուէր Ֆրանսա այն օրերու մէջ : Հինգ ազգապետներու փոթով աղէտքը որքան կարելի էր մեղմացաւ, և Քարնօի ռազմագէտ տաղանդը արտաքին վտանգի առաջը առաւ : Պօնա-բարթի, Ժուրնալի, Մօրօի պէս դժուարներ ընտրե-լով, և Հօշ Վանտէի ու միւս գաւառներու խռովութիւնը հանգարտցուց : Հանրապետութիւնը, արիւնառշտ հո-սանքէն անցնելով, սկսաւ վայրիկ մը ծաղկիլ և կար-գաւորիլ, բայց ուրիշ վտանգ մը կը պատրաստուէր մտնի մէջ, — ռազմապետութիւնը, որ շատ չ'անցաւ նենգութեամբ կործանեց Տիրէքքաւար : Նորէն օրէնքը ոտքի տակ ինկաւ և նորէն « զօրութիւնը սկսաւ տի-րել » ինչպէս կ'ըսէ Պ. Միլնէ : Պօնաբարթ դժուարեցին այս ըրածը մահաբեր հարուած կրնայ սեպուիլ, և ան-կարելի էր որ տէրութեան կամ ապստամբութեան ձեռ չփոխուէր : Հանրապետութիւնը այնուհետեւ փոքր առ փոքր եղաւ վերստին միասկեսութիւն Նաբօլէօն կայ-սեր Ռազով և ածողով... : Մեղի համար հոս կը դադրի Մեծ Ապստամբութիւնը, և չ'ենք գիտէր ինչու Պ. Միլնէ մինչև 1814 թուականը կ'ուզէ տանիլ զայն : Կը մեր-ժենք այն կարծիքը որ առաջին կայսրութիւնը շարու-նակութիւն կը սեպէ Մեծ Ապստամբութեան. երկուքին մէջ մենք վիճ մը կը տեսնենք, և սրտաւս ըլլելու անգամ հարկաւորութիւն չ'ունինք :

« Այսպէս ուրեմն ազատութիւնը մարդուս յայտնուե-ցաւ որպէս զի երբէք չկրնայ զայն վայելելու » կը հարցնէր Քարնօ այն ժամանակ, և կը պատասխանէր ոչ : Մենք ալ նոյնը կը կրկնենք և վրայ կը բերենք Շէ-նիէ բանահիւսին հետ (1)

« Այս է միշտ դառն սրտուղ ընտանի կուրներու. »

Այսպէս ուրեմն վրաւ այն շէնքը՝ որուն բեկորը նան ալսօր դարձանք կուտայ : Այսպէս ինկան Ապստամբը ամեն բան արեւելէ Լուի :

(1) Tel est le fruit amer des discordes civiles.

կ'ըլլայ՝ քան թէ արեւելեան ու հիւսիսային հողերու տառն. վասն զի առջինները խոնաւութիւն ծծած կ'ըլլան, ու հասարակօրէն խոնաւութեամբ կշտացած հովեր են: — Ինչպէս որ քիչ մը յառաջ ըսինք, կաղմուած ցօղին շատութիւնը կամ քիչութիւնը չէ թէ մինակ օդին մէջ եղած խոնաւութենէն, հապա ան նիւթին պաղութենէն ալ կախում ունի, որուն վրայ պիտ'որ խտանայ: Թէ որ զիշերը հանգարտ ու պայծառ գիշեր է, ան ատենը մարգերը իրենք իրենցմէ տարութիւնն զուրս կուտան, որն որ բոլոր մօնոյրորին մէջ կը տարածուի, տառնց ամենեւին և ոչ կտոր մը ետ դառնալու, որով խտերուն բարեխառնութիւնը բաւական կը նուաղի, որ քիչ ետքը ընդունակ կ'ըլլայ բոլորովեք եղած գոլորշիքը խտացընելու. բայց թէ որ ասոր հակառակ զիշերն ամպոտ է, ան ատեն ամպերը հայելիի մը պէս ան վարէն եկած տաքութիւնը նորէն ետ կը ցոլացընեն զէպի երկրիս երեսը, ու անով բարեխառնութեան նուաղիլը կ'արգելուն, որով քիչ ցօղ կրնայ նստիլ: Սակայն երբ որ երկինքը ամպով զոցուած է, բայց հով ալ կայ, ան ատեն ամենեւին ցօղ չ'ըլլար. վասն զի գետնին խտերուն ու մարգերուն բարեխառնութիւնը օդին շարժմանը պատճառաւ մէկէն չ'իջնար, ինչու որ տաք հովի հոսանք մը պաղ օդը կը յաջորդէ: Անոր համար զիշերուան մէջ հանգարտ ու պայծառ օդը հովոտ ու ամպոտ եղանակի մը փոխուի նէ, ան ատեն չէ թէ մինակ ցօղ չ'ըլլար, հապա նաեւ եղածն ալ կը կորսուի կամ շատ կը նուաղի: Որովհետեւ նիւթի մը վրայ ծածկուած ամեն տեսակ ծածկոցը անոր տաքութեան կորսուիլը կամ տարածուիլը կ'արգելու, անոր համար ալ է որ պարտիզպանները իրիկունը մօտիկնալու ատեն տնկերը յարգով կամ ուրիշ բանով մը կը պատեն, որ ցրտէն պահպանուին:

Աս մինչև հիմա զուրցուած պատճառներուն համար ալ է, որ մեծ ու խոշոր ծառերուն ռստերուն տակը գտնուած խոտը ցօղէն քիչ կը թրջի, ինչու որ վրայի եղած ծածկոցը վարի եղած նիւթերէն զուրս եղած տաքութիւնը թող չ'իտար որ տարածուի, ու ասանկով տաքութեան աստիճանը կը պահպանէ: Անոր համար հաստատուն ու յայտնի սկզբան մը պէս եղած է, որ որոշեալ քան մը որն որ երկինք նայելու տեսքը կը զոցէ, ցօղին քանակութիւնը կը նուաղցընէ: Ասոր համար ալ ցօղը քիչ ու անկանոնաւոր կ'ըլլայ քաղաքներու քան թէ գեղերու մէջ, ուր բաց մարգերը միշտ շատ ցօղ կը ժողղեն: Իսկ գեղերու մէջ շուրջ եղած կողմերը օդին տաքութիւնը իջնալուն պէս՝ ցօղն ալ կ'իջնայ կը նստի. բայց խոտը արեւ մտնելէն քանի մը ժամ յառաջ խոնաւալու ալ ըլլայ, ի վերայ այս ամենայնի, ցօղը ամանկ շատ չ'ըլլար որ կաթիլ ձեւացընէ, մինչև որ արեւ հորիզոնին հասնի. ամենէն առէլի շատ միշտ արեւ մը տնկէն քանի մը ժամ ետքը կ'ըլլայ: Արեւ ծագելէն քանի

մը ժամ ետքն ալ շուրջ տեղեր ցօղ կը կաղմուի, ու դարմանալին ան է, որ պսանկ տեղեր արեւ ելլելէն քանի մը ժամ ետքն ու յառաջ առէլի ցօղ կը կաղմուի, քան թէ օրուան ուրիշ տեղերը: Նաեւ դիտելով աս ալ իմացունցաւ, որ կէս զիշերուան ու արեւուն ելլելուն մէջ տեղը եղած ժամանակը առէլի ցօղ կը կաղմուի, քան թէ արեւ մարը մտնելուն ու կէս զիշերուան մէջ: Ասոր պատճառը ան է, որ մօնոյրորաւ կէս զիշերէն ետքը առէլի պաղ կ'ըլլայ, քան թէ կէս զիշերէն յառաջ:

(Օղերեւոյրպանոյրիւն.)

ԱԶԴ.

Կը փութանք ազգ առնել հասարակութեան որ Արեւմտոյի Պօլսի գործակալութիւնը յանձնուեցաւ մեծարգոյ Թ. Մելիքեանի, որ Նաբօլի տէրութեան դեսպանատունին ծարգման է: Հոն կը գտնուի նաեւ իր գրատունը ուր ստորագրողը կը հրաւիրուին երթալ և մեր հանդէսին վերաբերուած ամեն տեղեկութիւնները առնուլ:

Համարատու Տըլէդր.

Ի ԲԱՐԻՉ, ԱՐԱՄԵԱՆ ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ.

Paris.— Typographie arménienne de Walder, rue Bonaparte 44.